

בפתח הקובץ

בהרצאה "יידישע דיכטונג אויף אמעריקאנער באדן" [שירה יידית על קרקע אמריקנית], שנשאה המשוררת המודרניסטית היידית הידועה מלכה חפץ-טוזמאן במועדון לתרבות יידיש בלוס אנג'לס, היא ניתחה את מצבן של נשים יוצרות בקהילייה הספרותית שלה:

היו וישנן [נשים] כותבות רבות. וכאן אקרא בארבעה שמות: פראדל שטוק, אנה מרגולין, לאה קופילוביץ'-הופמן וציליה דראפקין. פראדל שטוק הגיעה ראשונה עם הסונטה המלוטשת והמעודנת. אנה מרגולין באה עם אינטליגנציה גדולה וידע רחב בספרות העולם. לאה קופילוביץ'-הופמן חוללה פנימה ובפיה שיר הילדים שהיה אוצר בלום עבור בתי הספר היהודים, שזה לא מכבר החלו לפעול [...] ציליה דראפקין החליקה פנימה עם השיר הארוטי אשר היה בו דבר מה אשר הרתיע את שורות השיר עצמן, והיא, למרות הכול, הציבה אותו [בשיר] ושילחה אותו [...]. כל אותן נשים משוררות הופיעו בתקופה שבה התייחסה הגבריות אל האשה הכותבת כחיוך אירוני [...] לנשים היפות שביניהן הם היו כותבים שירים בעצמם ומצרפים אותן לכנופיית בתי הקפה. הם, הגברים, נזקקו למשוררות כתפאורה. הנשים המשוררות האמיתיות [...] נזקקו להתייחסות שונה. מהן נדרשה אמנות אמיתית. אולם בעקבות מבטי הביטול של המשוררים הגברים הן נכחדו מבחינה יצירתית. פראדל שטוק נעלמה אי שם. אמרו שהיא כותבת תחת שם אחר באנגלית. אנה מרגולין התכנסה בתוך עצמה ולא הראתה עצמה בציבור עד ליום מותה. שירי הילדים של לאה הופמן יבשו טרם זמנם, וציליה דראפקין חיה במקום כלשהו בניו יורק פרושה מן העולם. כישרונה הצטמק [...]. עם הזמן השתנה המצב לגמרי. הנשים בימינו זוכות לאותה הכרה אשר זוכים לה גברים. [...] אם רק אציין את קדיה מולודובסקי שפסעה בצעד בוטח אל תוך השירה ואת רחל קורן עם ביטויה השירי הכפרי העז [...], כיום מרעידה את הנימים שירתה הנדירה של רייזל זיכלינסקי. עולם דימויים כשלה לא היה לנו עדיין בשירתנו. (ארכיון ייו"א ללא תאריך. תרגמה אביבה טל)

את שוליותן היחסית ואת היעלמותן בטרם עת של משוררות היידיש פורצות הדרך בשליש הראשון של המאה העשרים, תלתה אפוא מלכה חפץ-טוזמאן באי-התקבלותן על ידי ההגמוניה הגברית, שהייתה נותנת הטון ובעלת הסמכות במרכז התרבותי היידי בארצות הברית. לעומת זאת, את התקבלותן של המשוררות היידיות המאוחרות יותר היא תולה בעיקר בתכונות פנים-שיריות הנובעות מאישיותן הבוטחת ומייחודה של הפואטיקה שלהן. חפץ-טוזמאן אינה מונה את הסיבות לשינוי שהביא להתקבלותן של היוצרות על ידי ההגמוניה הספרותית היידיה, שהייתה מורכבת מעיקרה מאותם מבקרים ועורכים אשר דחו את חלוצות השירה הלירית והפרוזה הנשית ביידיש.

יהיו אשר יטענו כי תחושת אי-ההתקבלות של המשוררות היידיות הראשונות אינה מוצדקת, לאור הקלות והמידיות של פרסום יצירותיהן. אולם המחקר הפמיניסטי בארצות הברית, בעוסקו ביוצרות אלה, מסכים עם הדעה שהביעה חפץ-טוזמאן. החוקרות שעסקו בנושא מדגישות את הקשיים הפסיכולוגיים בחייהן היצירתיים של המשוררות ביידיש כסיבות להדרתן ולשוליותן בתוך החיים הספרותיים היידיים. כך למשל העמידה נורמה פיין-פרט במאמרה, "תרבות ופוליטיקה רדיקלית" (*American Jewish History* 70, 1980), ביוגרפיה פואטית משותפת לחמישים ושלוש משוררות וסופרות ותלתה את הקשיים בכתיבתן ובחדירתן למרכז החיים הספרותיים בקשיים אישיים, בנורמות התנהגות ובתרבות המהגרים של החברה היהודית. בשורת מאמרים על מסורות נשיות בכתיבה יהודית ועל מקומן של נשים באנתולוגיות מובילות עמדה גם קתרין הלרשטיין על הדרתן של יוצרות אלה. בדומה לכך כתבה אניטה נוריץ' על הדרתה של אסתר קרייטמן, אחותם של הסופרים לבית זינגר.

בצד עיסוקו של המחקר בשירת הנשים היידיה בארצות הברית בשאלת הדרתן של היוצרות, פרש מחקר זה (במחקרים שצינו לעיל ובמחקרים נוספים) את תמונת הפואטיקה הייחודית של היוצרות ביידיש. כך במאמרים על שירתה של קדיה מולדובסקי, של שבע צוקער (*Yiddish* 9, 1992) וכך גם בדיונו של אברהם נוברשטין ביצירתה של המשוררת אנה מרגולין (אנא מארגאליץ/לידער). ראויות לציון מיוחד שתי אסופות, האחת של מאמרים בנושא מגדר ויצירה נשית בעברית וביידיש (N. B. Sokoloff, A. Lapidus Lerner, A. Norich (eds.) *Gender and Text in Modern Hebrew and Yiddish Literature*, New York 1992) והאחרת, תרגומים לאנגלית של סיפורים שנכתבו בידי נשים (F. Forman (ed.), *Found Treasures*, Toronto 1994). בפתח אסופה זו ציינו העורכות כי הקול היחיד שנשמע בפרוזה ביידיש עד אז היה קולם של סופרים ושל גיבורי יצירתם, גברים ברובם; הקול הנשי נשמע בתיווכם של הקולות הגבריים. האסופה, לדברי העורכות, נועדה להשמיע ולבטא את הקולות הנשיים בפרוזה היידיה.

אף כי לעיל נזכר רק מקצת המחקר האקדמי שנעשה עד היום, היקפו הצר של מחקר זה בולט. צמצומו של המחקר ביצירה הנשית בידיש מאופיין לא רק במספר מועט של המחקרים אלא גם במספר מועט של תחומי יצירת נשים שזכו להתעניינותו. היצירה היידיית הנשית במאה העשרים היא יצירה עשירה ומגוונת המתפרסת על פני תחומים רבים – מזמרה והופעה בתאטרון ובקולנוע ועד לכתיבה בסוגות שונות – פובליציסטיקה, ביקורת הספרות, שירה לירית ופרוזה ויצירה ספרותית על סוגותיה לילדים. חוסר ההתעניינות המחקרי ביצירה זו משקף במידה רבה את הדרתה ואי-התקבלותה: למרות הישגיה הרבים לא תפסה היצירה הנשית בידיש, שפרחה במקביל לפריחה הגדולה בתרבות יידיש בשנים שבין שתי מלחמות העולם, את המקום הראוי לה ולא הצליחה לחדור למרכז ההגמוני של קובעי הטעם ומעצבי הקאנון התרבותי.

אסופת המאמרים המוגשת כאן לקורא העברי מנסה לעצב מחדש את המבט על מקומן של הנשים בתרבות יידיש – הן כנמענות או כנושאות והן, בעיקר, כיוצרות. הקובץ מייצג במידה רבה גם את שלבי המחקר בנושא וגם את הוויכוח הפנימי באשר לאי-התקבלות של יוצרות היידיש. שני שלבים מאפיינים את המחקר המקובל ביצירת נשים: הראשון הוא זה הבודק את מקומן של נשים בתרבות הקנונית הגברית והשלב השני – המתאר את שחרורה של היוצרת מן הכפיפות להגמוניה הגברית ואת יצירתה האוטונומית. רוב המחקרים המובאים כאן הוצגו בכנס הרב-תחומי "האשה בתרבות יידיש" שהתקיים באוניברסיטת בר-אילן באביב 2001 על ידי "המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר" ו"המרכז ללימודי יידיש ע"ש רנה קוסטה". על מאמרים אלה ראינו לנכון להוסיף, במרוכז ובפעם הראשונה בעברית, מבחר מתורגם מיצירות פרוזה ושירה שנכתבו בידי יוצרות שאינן ידועות כלל לציבור קורא העברית. לצערנו, מסיבות טכניות לא נוקדו הטקסטים היידיים בחוברת מלבד הטקסט בידיש עתיקה במאמרו של יוסף במברגר.

תקוותנו כי קובץ זה יקרב את היצירות והיוצרות אל הקורא העברי ואף יתקן במשהו את החסר הניכר בהכרה, בהבנה ובהערכה של יוצרות מקוריות וחשובות בתרבות היהודית.

טובה כהן, אביבה טל